

راهکارهای عملی برای
جلب مشارکت هرچه بیشتر
جمعیت روستایی در برنامه‌های بهداشتی

فرصت حضور

دکتر محمد جعفر صادقی

رئیس گروه آموزش و ارتقای سلامت
دانشگاه علوم پزشکی مشهد

هاجر آزادپخواه

کارشناس مسؤول و مربی آموزشگاه
بهورزی دانشگاه علوم پزشکی جهرم

اهداف آموزشی

امید است خوانندگان محترم پس از مطالعه مقاله:

- مشارکت در مراقبت‌های بهداشتی را تعریف کنند.
- آثار مشارکت بر جامعه روستایی را بیان کنند.
- راهکارهای عملی در جلب مشارکت جامعه روستایی را توضیح دهند.

مقدمه

همه اعضای یک اجتماع محلی و جامعه بزرگتر را به حضور فعال و مؤثر در فرآیند توسعه و بهره‌برداری قادر سازد. به طور کلی رویکرد جامعه محوری از اقدامات توسعه‌نشأت گرفته است.

طراحان دیدگاه‌های نوین در برنامه‌های ارتقای سلامت، همواره بر نقش مشارکت فعال جامعه در برنامه‌های مرتبط با ارتقای سلامت تأکید می‌کنند.

امروزه مشارکت افراد نه تنها در جوامع کوچک و محلی کاربرد دارد بلکه مشارکت اجتماعی به عنوان عامل اساسی سلامت در جامعه و برنامه‌های توسعه‌ای سلامت محسوب می‌شود. مطالعات در زمینه نقش عوامل اجتماعی بر ارتقای سلامت در جهان همچنان ادامه دارد و بحث مشارکت، سنجش میزان موفقیت این روش‌ها و نحوه تأثیر آن‌ها بر شاخص‌های سلامت همچنان نیازمند مطالعه است.

اهمیت جلب مشارکت مردمی و تقویت اقدام اجتماعی برای سلامت از دیر باز در نظام سلامت ایران نیز مطرح بوده است. برنامه بهورزی، رابطین سلامت و ابتکارهای اجتماع محور از جمله مهم‌ترین تجارب موفق در ایران است.

روش‌های جلب مشارکت در برنامه‌های سلامت، بر اساس شرایط جوامع تعیین شده و متنوع هستند.

شرکت فعالانه انسان‌ها در حیات سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و به طور کلی ابعاد مختلف حیات را مشارکت می‌نامند. در مشارکت محلی ذی‌نفعان علاوه بر برخوردار شدن از مزایای هر پروژه‌ای بر جهت‌گیری و اجرای آن نیز تأثیر می‌گذارند. این مشارکت در جوامع محلی توانمندی و توسعه را به دنبال خواهد داشت.

مشارکت در مراقبت‌های بهداشتی یک اصل کلیدی برای دستیابی به سلامت برای همه است و روش‌های متفاوتی برای انجام این مشارکت آزموده شده است.

رشد و توسعه روستایی، ارتباطی تنگاتنگ با مشارکت روستاییان دارد چرا که مشارکت در واقع کارایی برنامه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و کیفیت تصمیم‌گیری برای مناطق روستایی را افزایش می‌دهد. حذف مشارکت مردمی در جامعه روستایی، از پویایی روستاها می‌کاهد و رشد و شکوفایی روستاها را با دشواری مواجه می‌سازد.

امروزه اهمیت نقش مؤثر مردم در مشارکت آن‌ها در حرکت به سمت توسعه پایدار روستایی بر کسی پوشیده نیست.

مفهوم مشارکت

استانداردهای سلامت برای افزایش سطح رضایتمندی، امید به زندگی و افزایش کیفیت زندگی در حال گسترش و اجرا هستند. امروزه به شاخص‌های ارتقای سلامت در تمام کشورهای جهان توجه می‌شود. برای رعایت استانداردهای سلامت عوامل مختلفی شناسایی و مطرح شده است اما نقش عوامل اجتماعی در سلامت به شکل رسمی برای اولین بار در سال ۱۹۷۴ توسط وزیر بهداشت کانادا و نیز در کنفرانس سلامت در سال ۱۹۷۸ در بیانیه «آلماتا» تأکید کرد که مردم و جوامع باید به شکل فعال در برنامه‌های مرتبط با سلامت مشارکت داشته باشند، لذا مشارکت در مراقبت‌های بهداشتی به عنوان یک اصل کلیدی در نظر گرفته شد.

بحث مشارکت جوامع و مردم نه تنها در حوزه سلامت بلکه در مباحث توسعه پایدار نیز مورد توجه است. در واقع مشارکت به مفهوم ایجاد فرصت‌هایی است که

برنامه‌های آموزشی و برنامه‌های فرهنگی، استفاده از مشارکت زنان خانه‌دار و روستایی و حفظ توازن قدرت بین ذی‌نفعان، حساس‌سازی مادران روستایی، استفاده از داوطلبان با انگیزه و استفاده از مساجد، دهیاری‌ها و رسانه‌های جمعی و فضاهای مجازی به منظور حساس‌سازی و جلب مشارکت از روش‌هایی هستند که می‌توانند در جلب مشارکت جامعه برای اجرای برنامه‌های ارتقای سلامت مؤثر باشند.

رعایت اصولی مانند استفاده از افراد آشنا به اجتماع، بسیج منابع محلی، ایجاد یک چشم انداز از موفقیت برنامه، مشارکت دادن افراد در نظارت برنامه، تعهد سیاسی دولت و سازمان‌های فراهم‌کننده خدمت برای اجرای موفق برنامه‌ها و توجیه مردم و ذی‌نفعان در پیشبرد مؤثر و تداوم برنامه‌ها اهمیت دارند.

مطالعات نشان دادند که توانمندسازی مردم و بسیج منابع فرصت‌های زیادی را برای خلاقیت و ابداع در جوامع ایجاد می‌کند همچنین مشارکت جامعه به ویژه در بین اعضای فقیرتر جوامع، به بهبود سلامت کمک زیادی کرده است.

برای جلب مشارکت جامعه در برنامه‌های ارتقای سلامت، تعهد سیاسی دولت، توجیه مردم و همه ذی‌نفعان، استفاده از نیروهای بومی، سپردن مسؤلیت اجرایی و مدیریتی به ذی‌نفعان اصلی برنامه و ارایه آموزش‌های همزمان در پیشبرد و تداوم برنامه موفقیت‌آمیز بوده است.

درس‌هایی که از جلب مشارکت جامعه مخصوصاً جامعه روستایی در برنامه‌های ارتقای سلامت به دست می‌آید در سه دسته: اصول موفقیت، اثر بخشی مشارکت و چالش‌های مشارکت جامعه به تفکیک ارایه می‌شود.

مطالعات نشان می‌دهد که اصول مشارکت می‌تواند در جلب مشارکت جامعه مؤثر بوده و منجر به توانمندسازی، کاهش تبعیض و رفع بی‌عدالتی در ارایه خدمات و ارتقای سلامت شود.

همچنین یکی از مهم‌ترین چالش‌ها در مشارکت، استفاده ابزاری از جامعه روستایی است. تعهد سیاسی دولت برای اجرای موفق برنامه‌ها و توجیه مردم و همه ذی‌نفعان

فقدان مشارکت جامعه در برنامه‌ها منجر به کاستی‌های زیاد و هزینه اضافی برای سیستم‌های دولتی می‌شود. اما شرایط جوامع شامل شرایطی که مردم در آن رشد، زندگی و کار کرده‌اند. همچنین سن افراد جامعه همگی بر وضعیت این مشارکت و در نهایت بر وضعیت سلامت تأثیر گذارند. نابرابری در این شرایط خود منجر به نابرابری‌های سلامت می‌شود. خوشبختانه بیشتر این نابرابری‌ها در سلامت، چه در بیرون و چه در داخل کشورها، قابل اجتناب‌اند. موفقیت ایران در عرصه بهبود سلامت و کاهش این بی‌عدالتی‌ها بستگی به توجه جدی به عوامل اجتماعی زمینه‌ای آن دارد.

بر اساس نتایج مقالات، استفاده از کانال‌های ارتباطی متنوع و متناسب با فرهنگ مردم، درگیر کردن مستقیم جوامع، ایجاد محیط حامی مشارکت، ارایه مشوق‌های اقتصادی، استفاده از روش‌های جدید و خلاقانه در جلب مشارکت جامعه در برنامه‌ریزی‌های مرتبط با ارتقای سلامت مؤثر هستند.

بر اساس نتایج بررسی شده، روش‌های جلب مشارکت با توجه به شرایط جامعه تعیین می‌شود. ارتباط از طریق دوستان و افراد کلیدی روستا، حساس‌سازی و ایجاد تعامل بین روستاها و توانمندسازی آن‌ها، انتخاب تسهیل‌کننده‌ها و مشاوران اجتماعی از بین افراد محلی و تعامل ویژه با مردم روستا از ابتدای شروع هر برنامه، انجام مداخلات آسان، سریع، زود بازده و ارایه فوری نتایج و دستاوردهای هر مرحله به جامعه روستایی، اجرای

حسب تشخیص مردم به سمت موضوعات اجتماعی و فرهنگی، ارتقای آگاهی عمومی، تمهید و تسهیل عوامل زمینه‌ای مشارکت، ایجاد فضای همراه با احترام متقابل و احترام به عقاید و دانش مردم است. مطالعات همچنین نشان می‌دهند که روش‌های جلب مشارکت متعدد بوده و انتخاب نوع روش به عواملی چون شرایط جامعه، وجود محیط حامی مشارکت، وجود و انتخاب پروژه‌های تأثیرگذار، ارتقای مهارت‌ها و توانمندسازی و موقعیتی که این برنامه‌ها در آن پیاده‌سازی شده بستگی دارد.

نتیجه‌گیری

روش‌های جلب مشارکت متعدد بوده و انتخاب نوع روش با توجه به شرایط جامعه تعیین می‌شود. روش سینه به سینه، ارتباط از طریق دوستان و بعد از آن روش‌های تبلیغاتی می‌تواند مؤثر باشد که در ایران با توجه به موقعیت می‌تواند در برنامه‌های بهورزی و رابطین سلامت مورد استفاده قرار گیرد.

پیشنهاد

مطالعات بیشتری در خصوص روش‌های جلب مشارکت در روستاها، سنجش میزان موفقیت این روش‌ها و تأثیر آن‌ها بر شاخص‌های سلامت انجام و نتایج جهت استفاده بیشتر به مراکز بهورزی و ذی‌نفعان اعلام شود.

در پیشبرد مؤثر و تداوم برنامه تأثیر بسزایی دارد. مطالعات نشان دادند که بهترین شیوه برای جلب مشارکت مردم شیوه‌های سینه به سینه، ارتباط از طریق دوستان و بعد از آن روش‌های تبلیغاتی بوده است و روش‌های گروهی با کمترین استقبال مواجه شده است. همچنین زنان و به ویژه زنان خانه دار و جوانان بیشترین علاقه را به شرکت در فعالیت‌ها دارند. از نظر هزینه‌بری نیز کم هزینه‌ترین روش، روش سینه به سینه و پرهزینه‌ترین روش شیوه‌های تبلیغاتی بوده است.

بعضی از نکات مهم در جلب مشارکت:

۱. اصول موفقیت در جلب مشارکت جامعه

وجود زمان، منافع و مزایا، استخدام و آموزش کارکنان از جامعه محلی، آموزش‌های همزمان، سرمایه‌گذاری برای ایجاد تیم همکاری و پروژه بعدی مشارکت اجتماعی، اختصاص حقوق و دستمزد برای همکاری کارکنان پروژه و پیاده‌سازی ارتباطات فعال و مؤثر در میان همه است.

۲. اثربخشی مشارکت جامعه در ارتقای سلامت

نظارت بر تیم‌های سلامت، توانمندسازی جوامع برای انجام وظایف، ایجاد یک شبکه برای به اشتراک گذاشتن تجربیات و پر کردن شکاف‌ها، پاسخگویی دولت در بالاترین سطح اعضای جامعه روستایی، سازماندهی مردم به شکل خوشه‌های محلی، تأکید نکردن بر موضوعات یکطرفه بهداشتی و سوق دادن گسترده و مناسب بر

منابع

- کشاورز محمدی نسترن، بحرینی فرح السادات، مروی برنقش مشارکت جامعه در برنامه‌های ارتقاء سلامت، تصویر سلامت ۱۳۹۸، ۱۰(۴): ۳۱۰-۳۱۸
- ثاقبی فرید، کهبازی منیژه، چهرئی علی، مبارکی مهدی، بررسی شیوه‌های مختلف مشارکت مردم در منطقه کوی امام علی اراک در سال ۸۴، مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی اراک، تابستان ۱۳۸۵؛ ۹(شماره ویژه نامه تحقیقات جمعیتی): ۷-۱۶
- Keshavarz MN. Strategy of Health Promotion Tehran: Boshra; 1392. (Persian)
- Marston C, Renedo A, McGowan CR, Portela A. Effects of Community Participation on Improving Uptake of Skilled Care for Maternal and Newborn Health: A Systematic Review. PLOS ONE. 2013;8(2):e55012. doi:10.1371/journal.pone.0055012
- Bahreini F, Forouzan AS. Community - Based Participatory Research: Review of A Model in Islamic Republic of IRAN, Population Research Station. 2020